

Ахметжанова Айжан Еркінгазыевнаның 6D120100 – Ветеринариялық медицина мамандығы бойынша (PhD) философия докторы дәрежесін алу үшін дайындаған «Қойдың стронгилятозды-эймериозды инвазиясын алдын алу, емдеу және етінің сапасы» атты диссертациясына отандық ғылыми кеңесшісі ветеринария ғылымдарының докторы, профессор Дюсембаев Серғазы Тұрлыбекұлының арнайы

ШҚІРІ

Ахметжанова Айжан Еркінгазыевнаның диссертациялық жұмысының тақырыбы қазіргі заман талаптарына сай таңдалынып алынған, өйткені қырық жыл ядролық сынақ полигоны аймағындағы қой шаруашылықтарындағы инвазиялық, оның ішінде аралас ауруларын зерттеу өзекті мәселеге айналып отыр. Ахметжанова А.Е. ғылыми жұмысының мақсаты – бұрынғы Семей сынақ ядролық полигоны аумағында қойлардың гельминтозды -эймериозды инвазиясының таралуын анықтап, емдеу-алдын алу іс шараларын жетілдіріп, қой етінің сапасына ветеринариялық-санитариялық сараптама жасап, баға беру. Осы мақсатты ашу үшін алдына 5 міндет қойған. Қорғауға шығарылып отырған мәселелер ССЯП аймағында орналасқан қой шаруашылықтарының радиациялық фоны; Семей сынақ ядролық полигоны аумағындағы қой шаруашылықтарында гельминтозды -эймериозды инвазиясының таралу динамикасы; гельминтозды-эймериозды инвазиясына шалдыққан қой етінің сапасы және қой гельминтозды -эймериозды инвазиясына қарсы жаңа дәрі-дәрмек пен антгельминттік, антиэймериялық және радиопротекторлық қасиеті бар брикет жасау.

Семей ядролық полигонының зардабы әлі талай жылға созылады, өйткені бұл аумақта радиоактивті заттар молынан шоғырланған, олардың ыдырау үрдістері ұзақ уақытқа созылады. Ядролық жарылыстардың сынақ түрінде өткен әсерінен қоршаған орта, ауа, жер, су көздерінд радиоактивті заттармен зақымдалды. Қазақстан Үкіметінің қаулысында ғылыми еңбектер мен ресми құжаттардың деректеріне сүйене отырып радионуклидтердің қоршаған ортаға, адамдарға, жануарлар әлеміне өте зиянды екені көрсете отырып, зардап шеккен аумақтарды радиоактивті заттардың жиналуына қарай 4 аймаққа бөліп қарастырған. Оған қоса, осыншама көлемді аумаққа таралған зиянды заттардың химиялық қасиеттеріне байланысты ұзақ жылдар бойы сақталады, өзінің зиянды әсерін ететіні баяндалған. Қоршаған ортадан, ауадан, топырақтан, су көздерінен, өсімдіктерден, жануалар денесіне өтеді. Адамдар жануарлардың өнімдерін пайдалану арқылы радиоактивті заттармен уланып, иммундық жүйесі нашарлап, ауруларға ұшырайды. Жануарлардың, әсіресе, қойлардың гельминтозды-эймериозды инвазиясының таралуына радиоактивті заттардың ролі жоғары деп санаймын.

Диссертациялық жұмыста әртүрлі радиациялық қауіпті аймақтарда орналасқан қой шаруашылықтарында қой арасында гельминтозды -эймериозды инвазиясының таралуын қой жасына және жыл маусымына байланысты таралуы берілген. Диссертант А.Е. Ахметжанованың

зерттеулерінің тұжырымы бойынша бақылауда болған шаруашылықтарда гельминтозды - эймериозды инвазияның қосарланып зақымдауы кеңінен таралған. Шығыс Қазақстан облысының аудандарында көктемгі-жазғы қысқы кезеңдерде 3–6 айлық қозыларда инвазия экстенсивтілігі (ИЭ) - 92,5% болса ал эймерия ооцисталарының инвазия экстенсивтілігі (ИИ) 1-150 болса, стронгилят жұмыртқаларының инвазия экстенсивтілігі 1-31 аралығында құраған. Ал 7 айдан 1 жасқа дейінгі төлдерде ЭИ - 64%, эймерий ооцисталарының ИИ 20-150, стронгилят жұмыртқаларының ИИ - 3-100 болған. Бір мен үш жастағы қойларда ЭИ - 32,5%, ИИ 1-30 эймерия ооцисталары және стронгилят жұмыртқаларының ИИ 1-40 аралығында болған. Бұл өте зақымданудың жоғарғы көрсеткіші. Автор, Қазақстанның шығысындағы эймериозды-стронгилятозды инвазия жас топтарына байланысты қойларда әр түрлі деңгейде болатынын анықтаған.

Қой арасында гельминтозды -эймериозды инвазиясының кеңінен таралуына қозы, жас малдар және ересектердің бірге жайылуы, гельминтозды -эймериозды инвазиясына қарсы профилактикалық және емдеу шараларының дер кезінде жүргізілмеуі және ветеринариялық - гигиеналық – санитариялық талаптардың орындалмауы деп есептейді диссертант. Ол өте дұрыс тұжырымдар, өйткені кейінгі кездері, ветеринариялық жүйенің өзгеруіне байланыс қажетті шаралардың көпшілігі уақытында орындалмайды, талап ету төменгі деңгейде. Шетелдің ғалымдардың зерттеулерінің нәтижелері Қазақстандық паразитолог ғалымдарының зерттеу нәтижелерімен үндестігін табуда, олардың ғылыми деректерін саралау барысында, қойдың гельминтозды -эймериозды инвазияның қосарланып зақымдауы кеңінен таралғанын байқатады. Диссертанттың ерттеу нәтижелері бойынша Шығыс Қазақстан өңіріндегі қой арасында гельминтозды - эймериозды инвазиясының таралуы туралы тың деректермен толықтырылған.

Ахметжанова А. Е. гельминтозды-эймериозды аралас инвазиясындағы қой етіне органолептикалық, физикалық, химиялық және биологиялық зерттеулер жүргізіліп, ветеринариялық-санитариялық бағасы беріліп, еттің сапасы анықталған. Зерттеулер нәтижесінде гельминтозды -эймериозды аралас инвазиясымен зақымданған қой етінің химиялық құрамында біршама өзгерістер байқалған. Гельминтозды -эймериозды аралас инвазиясында кері биохимиялық өзгерістер жүріп, еттің ауру малдан алынғанын көрсеткен. Ветеринариялық және биологиялық зерттеулер бойынша, гельминтозды - эймериозды инвазиясымен зақымданған қойдың етінің биохимиялық көрсеткіштері нашарлап, ет сапасының төмендейтінін байқатады.

Диссертант гельминттер мен эймерийлерге қарсы кең спектрлі антипаразитарлық ветеринарлық композицияларды әзірлеген. Препараттың құрамына қосымша белсенді заттар – антипаразиттік заттар мен антигельминтикалық шөптердің қоспасын енгізген. Композицияның антипаразиттік әсерінің тиімділігін арттыруды және әсер ету спектрін кеңейтуді алдына мақсат етіп қойып, оған дәйекті түрде қол жеткізген. Әзірленген антипаразиттік композиция антигельминтикалық белсенділікке

зерттелген. Тәжірибелік және бақылау топтарын құрып, емдік және аурудың алдын алу шараларын жүргізіп, оң нәтиже алған. Кең спектрлі эймериозға қарсы препаратпен бірге қосымша белсенді заттар – эймериозға қарсы заттар мен антиэймериозды дәрілік өсімдіктердің қоспасын енгізу арқылы тәжірибелік топтарда 100% нәтижеге қол жеткізген.

Диссертациялық жұмыста бұрынғы Семей сынақ ядролық полигоны аумағындағы қойлардың гельминтозды -эймериозды аралас инвазиясында радиопротекторлық және антигельминттік қасиеті бар азық композициясының қолдануды ұсынады. Ұсынылып отырылған радиопротекторлық, антигельминттік композиция қойларды жеммен араластырып береді, бұл әдіс қолдануға оңай, экономикалық тұрғыдан тиімді, қой етінің сапасын жақсартуға толықтай мүмкіндіктер туғызады. Шаруашылық жағдайында практика жүзінде қолданғаны жөнінде акт жасалынған. Зерттеу нәтижелері ветеринариялық медицина, ветеринариялық санитария мамандықтары бойынша бакалавриат, магистратура және докторантураның оқу үрдісіне енгізіліп, курстық, дипломдық және диссертациялық жұмыстарды орындау барысында кеңінен қолданылады.

Диссертациялық жұмыстың негізгі нәтижелері ҚР Ғылым және Жоғары білім министрлігінің Ғылым саласындағы бақылау комитеті ұсынған ғылыми журналдарда 3 мақала, Web of Science және Scopus базасына кіретін, импакт-факторы нөлден жоғары 1 мақала, және 3 халықаралық ғылыми-зерттеу конференциясының материалдарында жарияланған.

Ахметжанова Айжан Еркінгазыевнаның 6D120100 – Ветеринариялық медицина мамандығы бойынша (PhD) философия докторы дәрежесін алу үшін дайындаған «Қойдың стронгилятозды-эймериозды инвазиясын алдын алу, емдеу және етінің сапасы» атты диссертациясы өзекті тақырыпқа арналған, әдістемеліктер дұрыс қолданылған, жаңашылдығы, практикалық маңызы жоғары, Ғылыми дәрежелер беру ережелерінің талаптарына сай толық аяқталған ғылыми жұмыс.

Ахметжанова Айжан Еркінгазыевна 6D120100 – Ветеринариялық медицина мамандығы бойынша (PhD) философия докторы дәрежесін беруге лайықты.

Ғылыми кеңесші,
ветеринария ғылымдарының докторы,
профессор

С.Т. Дюсембаев

